

КОСТАДИН ДЕЛИНИКОЛОВ: ИСТОРИЈА ЗА I ГОДИНА НА СТРУЧНИТЕ УЧИЛИШТА¹⁾

Усогласеност на учебникот со наставната програма — содржинска страна

Учебникот е работен според наставната програма по историја, подетално ја конкретизира и ја определува нејзината широчина и длабочина²⁾. Бројот на содржините е напoлно усогласен со фондот на часовите, определен со наставната програма. Учебникот е со формат од 17 X 24, има 208 страници, 78 слики и 15 карти. Материјалот е распореден по целини, теми и содржини (наставни единици).

Од анкетираниите професори, што се служат со учебникот, 12 одговориле дека учебникот е усогласен со наставната програма и дека има научна и идејна вредност. Во врска со обемот има различни мислења. Девет анкетирани одговориле дека е учебникот правилно димензиониран и тројца дека е предимензиониран. Во врска со обемот заинтересовани е да се каже дека професорите што изведуваат настава по историја во економските училишта, каде што се запишале ученици со одличен успех, одговараат дека е учебникот правилно димензиониран, а тие што предаваат во некои стручни училишта, на пример, угостителските, каде што се запишале ученици со доволен успех, одговараат дека е учебникот предимензиониран!

Содржината опфаќа материјал за Епохата на првобитното општество, за Епохата на робовладелското општество, за Епохата на феудалното општество и за Епохата на капиталистичкото општество, — заклучно со содржините: Положбата во Турската империја кон крајот на XVIII век и почетокот на XIX век, и Хрватска и Словенија во XVII век.

Во учебникот историските настани од општата историја и историјата на народите и народностите на Југославија се прикажани синхронизирано и во потребниот континуитет. Авторот се задржал на клучен материјал од кој може да се сфати развојот на човечкото општество. Водено е сметка учениците преку усвојување на материјалот да можат да навлезат во подлабока анализа на историските периоди и да се оспособуваат критички да мислат. Исто така водено е сметка историскиот курс да може да се сфати од аспектот на континуитетот во развојот на општеството, континуитетот на достигнувањата во општествениот живот.

Целината „Првобитно општество“ работена е според марксистичката теорија за постанокот на човекот. Овој материјал треба да помогне учениците да ја сфатаат улогата на производната работа во развикоот на човекот и човечкото општество, да се прошират знаењата за личната своина, екс-

¹⁾ Овој учебник е петто издание. Издаден е од Издавачкото претпријатие „Просветно дело“, 1976 година. Се употребува во сите стручни училишта со фонд од 2 часа неделно.

²⁾ За изготвувањето на приказот користени се 12 анкетни листови, пополнети од наставници што се служат со учебникот во стручните училишта. Користен е и увидот од просветно-педагошката служба.

платацијата, појавата на класи и друго. Со други зборови, од користењето на овој материјал учениците треба да ги сфатат закономерностите во развитокот на општеството и да можат подоцна да ги сфатат и другите сложени појави од развитокот на човечкото општество.

Целината „Стариот Исток“ е обработена на повисоко рамниште отколку што е тоа сторено во учебникот за V одделение, во основното училиште. Содржината укажува на општествените услови од кои настанале првите држави. Материјалот е стегнат и ослободен од прекубројни хронолошки податоци. Авторот успешно ги избрал и ги обработил основните карактеристики од развитокот на ropството во Египет. На краток простор уште поуспешно е обработена културата на Стариот Исток, истакнати се специфичностите на културата на одделните народи. Развојот на културата се поврзува со општествено-економските односи, улогата на религијата и др.

Темите за „Стара Грција“, „Стар Рим“ и „Стара Македонија“, се обработени на кус простор и со логичка фабула. Сепак, при користењето на учебникот истакнатите ученици и преку дополнителна литература би требало да ги прошируваат и продлабочуваат знаењата во врска со натамошниот развиток на општеството, засилување на противречностите меѓу класите и причините што довеле до долготрајни војни и востанија на робовите против робовладетелските односи. Од материјалот може да се сфати дека поразвиеното градско стопанство во Стара Грција

овозможило да се развие стопанството во целина, а со тоа да се сфати и високото ниво на грчката култура и цивилизација. Ако содржината за Стара Македонија се чита внимателно може да се сфати разликата меѓу старите Македонци и денешните Македонци, да се уочи нивното меѓусебно внимание. Ученикот без пречки може да го прочита и самостојно да го сфати придонесот од развивањето на елинистичката култура и елинистичкото време.

Од темата „Стар Рим“, што е мошне кратко обработена во неколку содржини, учениците треба да ја сфатат суштината на развиеното ropство, на внатрешните немири, судирите на робовите и робовладетелите, слабеењето на државата и нејзиното пропаѓање. При обработката на римската култура авторот се трудел да даде материјал што би требало на учениците да им помогне да ги прошират знаењата за развивањето на правото и правната мисла, да сфатат дека римската култура, преку Византија дејствувала на средновековните народи во Источна Европа.

Содржините за религијата поставени се на краток простор со основен стручен материјал од кој може да се сфатат историските корени на религијата и уметноста и да се уочи зошто религијата и науката останале непомирливи.

Не треба учебникот да се критикува затоа што многу кратко ги застапува содржините од средновековната историја, односно феудалното општество. Авторот на краток простор, концизно и ударно дал материјал од кој уче-

ниците можат да стекнат сознанија за развитокот на производните сили и за карактерот на феудалните општествени односи и прогресивната замена на старото со ново. Раниот феудализам се објаснува на примерите на Франачката држава, а Византиската држава во учебникот е обработена со содржина што ја покажува трансформацијата на рабовладелската држава во феудална.

Овие и другите содржини, за кои не стануваше збор во материјалот, сепак се кратко обработени и недоволни за учениците со натпросечни способности и предзнаења, како и желби за пошироко и подлабоко да ја познаваат историјата. Затоа, според наше мислење, наставникот треба да оцени која содржина од учебникот треба и може да се прошири, односно да се скрати.

Психолошка страна на учебникот

Слободни сме да забележиме дека во учебникот е обезбедено посебно внимание за основните идеи на предметот зацртани со наставната програма по историја.

На прашањето: Вашето мислење за прилагоденоста на учебникот според возраста на учениците, добиен е одговор: 7 анкетирани дека се содржините прилагодени на возраста, 4 дека делумно се прилагодени и еден дека не се прилагодени. На прашањето: Вашето мислење за бројот на прашањата во учебникот?, добиен е одговор од 9 анкетирани дека доволно ги има, од 2 дека многу ги има и од еден дека недоволно ги има. На прашањето: Вашето мислење за обемот

на основниот текст?, одговорено е од 6 дека е одмерен од 5 дека е опширен, и од еден дека е краток текстот. И на прашањето: Вашата оценка за обемот на хронолошките и биографските податоци во основниот текст?, одговорено е: од 7 дека се одмерени, од 5 дека многу ги има.

Како што може да се види од одговорите на анкетираниите, повеќето од нив обемот на учебникот го оценуваат како одмерен, односно неговата прилагоденост кон учениците и нивната возраст била одмерена. Разликите се јавуваат во зависност од предзнаењата на учениците. На пример, во една паралелка во Економските училишта во Т. Велес од 35 ученици, 30 биле запишани со одличен успех. Тие едногласно одговориле дека учебникот не е обемен и од него лесно се учи и не треба да се менува. За разлика од тоа во една паралелка со угостителски смер во Македонска Каменица повеќето ученици биле запишани со доволен успех и тие одговорија дека е учебникот добар, меѓутоа треба да се скратува.

Бидејќи учебникот е работен врз напишан „фиктивен просек“, како и другите учебници, не можеме да бараме учебникот да ги задоволи сите барања и подеднакво да биде прифатен од сите ученици.

Она што овој учебник го прави да биде повољно прифатен од практиката е стручноста на авторот клучните содржини да ги прикаже со мал текст, стегнато и со логичка фабула. Иако е историјата апстрактен предмет, авторот се трудел настаните да ги прикаже пластично и јасно,

а учениците лесно да ги учат. Затоа, сметаме дека сме во право кога констатираме дека со учебникот повеќето ученици можат да се служат и самостојно.

Изложувањето на материјалот во учебникот е емотивно обоено. Констатациите на основниот текст се прилагодени кон возраста на учениците. Мислите се течни, хармонични и разбирливи. Речениците се кратки, така што материјалот лесно се чита и сфаќа.

На прашањето: Вашата оценка за стилот, јасноста и конструкцијата на основниот текст — дали е прилагоден на возраста на учениците?, анкетираниите одговорице: 10 дека одговара, еден дека не одговара и еден дека делумно одговара. Професорот што бележи дека стилот „не одговара“ се раководел од составот на учениците во училиштето каде што тој предава, односно каде што се запишале учениците со недоволни предзнаења.

Бележиме една одломка од учебникот со поднаслов: „Влошување на положбата на македонскиот народ под византиска власт“ (стр. 73). „По паѓањето под византиска власт животните услови на македонскиот народ се влошиле. За управници во Македонија назначувани се Византијци, а Македонците ги преселувале во други области надвор од Македонија. На народот ги зголемувале даноците и другите давачки. За да ги платат зголемените даноци на феудалците, црквата и државата селаните биле принудени да се задолжуваат и така станувале зависни, односно крепосници.

Освен византиската власт, македонскиот народ го ограбувале и разни скитнички племиња. Покрај тоа, големите природни несреќи — поплави, суши, болести и др., кои предизвикувале глад и сиромаштија, сосема ја влошиле и онака тешката положба“. Главно, во поголемиот дел од текстот мислата тече јасно, конструкцијата на реченицата е одредена, одмерена и течна.

Биографските податоци се дадени одмерено и не го оптоваруваат текстот (освен во содржините за културата). Тоа не може да се рече и за хронолошките податоци. Еве, на пример, содржината под наслов: „Создавање на првите ранофеудални држави кај Јужните Словени“, е оптоварена со 24 хронолошки податоци. Вистина, авторот се трудел времето да го прикаже преку векови, а некои години ги ставил во заграда, што би требало да се сфатат само како ориентација за времето а „учениците не се задолжени да ги запомнат“. Такви се на пример, Само (623—658), Михајло (1051—1081), Бодин (1081—1102), Трпимир (845—864), Томислав (910—930) и др. Во рацете на наставник односно ученик што е упател како се користат годините, тоа вистина не треба да биде проблем, меѓутоа од увидот што го вршиме во наставата по историја се уверуваме дека од учениците е барано напамет да ги знаат сите години што се забележани во учебникот. Бидејќи тоа не е потребно, предлагаме учебникот да биде ослободен од некои хронолошки податоци.

Новите поими се објаснети низ основниот текст и на тој на-

чин на учениците им се овозможува да ги разберат фактите преку читањето на текстот и да се ослободат од непотребно меморирање. Меѓутоа, сепак има и такви поими што потешко можат да се објаснат низ текстот и има потреба за нивно посебно, одделно објаснување.

Дидактичко-методска страна на учебникот

Материјалот во учебникот така е распореден што обезбедува постапно обработување на материјалот и анализа и синтеза на основните идеи и на предметот. Авторот ги презел насловите од наставната програма и поставил поднаслови за наставните единици. Скоро со секоја наставна единица поместени се по две илустрации, односно карти. Општо земено материјалот, илустрациите и картите така се распоредени што обезбедуваат постапно обработување на содржините како и анализа и синтеза на основните идеи на предметот.

Овој учебник само донекаде излегува од рамките на класичен учебник. Пред да почне наставната единица поместен е краток увод со кој се бара корелација со минатиот материјал, односно органска врска со тоа што се учело порано. Еве еден таков увод што е поместен под насловот „Родовско уредување во првобитното општество и појавата на државата“: „Обновете ги знаењата од историјата и обидете се да одговорите на прашањата: што е предмет и задача на историјата, како се смета времето во историјата и како се де-

ли историската наука, развитокот на човечкото општество?“.

Има приврзаници и противници за малиот увод пред наставните единици. Сметаме дека уводот со ништо не ја загрозува содржината, а може само да користи. Затоа ние не сме противници на уводот. Ако некому уводот не му е потребен, може да го избегне.

Поднасловите имаат работен карактер и опфаќаат логични содржини што го олеснува совладувањето на материјалот.

На крајот од основниот текст поместени се „прашања“. Повеќето од прашањата се стимулативни и проблемски. Такви се, на пример, прашањата по содржината за „Развојот и улогата на средновековните градови“ и тоа: Зошто градовите долго време биле зависни од феудалците и морале да им плаќаат годишен данок; Зошто се појавила класна борба во градовите? Кое стопанство е природно, а кое стопанство е парично?

Меѓутоа, тој стил на работа не е доследно до крај извршен. Има, вистина, помал број прашања што бараат само репродуктивно повторување на материјалот. На пример: Кога Македонија потпаднала под османлиска власт? Кои феудалци самостојно владееле со Црна Гора? итн.

На прашањето: Вашето мислење за квалитетот на прашањата — дали со нив се бараат продуктивни или репродуктивни одговори, 6 анкетирани бележат дека се бараат продуктивни одговори, 2 дека се бараат репродуктивни одговори, и 4 — делумно

продуктивни и делумно репродуктивни одговори.

По некои наставни единици поставени се „задачи“ за учениците. На пример, на стр. 113 е задачата: „Одбележете ги во својата хронолошка таблица најважните историски настани“. По некои наставни единици се среќаваат „препораки“. На пример, на стр. 159 е забележана препорака: „Посетете ги и запознајте ги средновековните културно-историски споменици во блиската околина“. Или: „Прочитајте го текстот...“. Сето тоа е добро и на учебникот му дава белези на работен учебник.

Учебникот содржи близу 95 илустрации и историски карти. Тие се функционално поврзани со основниот текст и прават една целина. Под илустрациите се поместени кратки објасненија. Сметаме дека учениците повеќе би биле ангажирани ако под илустрациите се постават и работни задачи за анализа на илустрацијата.

На прашањето: „Вашата оценка за илустрациите во учебникот (обем, јасност и поврзаност со текстот)“ добиени се одговори: од 8 анкетирани дека се добри, од 3 анкетирани дека се делумно добри и од еден анкетирани дека има добри и помалку добри.

Освен основниот текст учебникот не содржи дополнителен текст. Таа празнина е пополнета со текстови во историската читанка од истиот автор. Девет анкетирани наставници одговараат дека на учебникот не му е потребен дополнителен текст, а тројца наставници дека му е потребен дополнителен текст.

Од сумирањите резултати од анкетните листови може да се оцени дека е учебникот прифатен од практиката. Анкетирани наставници одговараат дека треба „да се подобри со мали интервенции“. Од анкетираниите, 7 одговараат дека учебникот „погтикнува самостојно учење“. Меѓутоа анкетираниите со право бараат дополнителна дидактичка апаратура за учебникот да добие повеќе белези на работен учебник. Имено, сметаме дека со новите изданија учебникот ќе се усовршува за да има поголем влијание врз развојот на работните навики на учениците и нивните способности за самообразование. За да се оствари тоа барање учебникот, пред сè, треба да се ослободува од некои готови формулации и да остава поголем простор за субјектот да се мобилизира при стекнувањето на знаењата.

Естетско-техничка страна на учебникот

Од естетско-техничка страна учебникот е подготвен како и другите учебници што се употребуваат во нашите училишта. Книгата е шиена и обезбедува нормална функција и трајност од 2—3 години. Хартијата е квалитетна и добро го примила печатењето и илустрациите. Текстот е лесно читлив.

Ликовно-техничките и графичките решенија на книгата ѝ даваат хигиено-естетска вредност и го привлекуваат ученикот, односно читателот со поголем интерес да се служи со учебникот. Илустрациите се печатени во црно-бела техника. Повеќето од сликите и картите се јасни и читли-

ви. Само некои од нив се бледи и нејасни. Такви се на пример „Египетска свинга и пирамида“ (стр. 18); „Денешен изглед на Дубровник“ (стр. 95); „Конгора на еден богат трговец“ (стр. 115) „Калето и Камениот мост во Скопје“ (стр. 149). Илустрациите на стр. 95 и 149 ако бидат отфрлени од учебникот, истиот нема ништо да изгуби.

Илустрациите и картите би требало да бидат уште подобро распоредени и поврзани со текстот од што би се зголемила педагошката функција на учебникот. Меѓутоа, овие недостатоци ќе се избегнат откако ќе се проучи што може и што треба да прими ученикот, односно како ученикот ќе се оспособи да го користи учебникот.

Основниот текст е печатен со гармонични букви, а придружниот текст со петит, и тоа ја олеснува работата со учебникот, односно го олеснува совладувањето на материјалот.

На прашањето: Вашето мислење за естетската и техничката вредност на учебникот, 7 ученици одговараат дека одговараат, а 5 дека делумно одговараат.

Од реченото за естетско-техничката страна на учебникот може да се заклучи дека учебникот е добро решен од таа страна, но дека може да добие и подобри решенија. Секако дека учебникот би бил уште попривлечен ако беше печатен во боја. Меѓутоа, тоа не зависи само од сознанијата што ги имаме, туку од материјалните можнос-

ти, односно од цената што треба да се формира за учебникот, и куповната можност на учениците.

Наместо заклучок

На авторот му припаѓа посебно признание што успеал на мал простор јасно, стегнато и емотивно обоено да ја искаже суштината на еден голем историски кусок што е зафатен со наставната програма.

Со учебникот за I година на стручните училишта се служат учениците од сите стручни и некои од специјалните училишта. Значи тој учебник најдубоко примен кај голема популација ученици и ја има функцијата за засилено образовно-воспитно влијание кај учениците. Учебникот е добро примен од практиката и затоа не е чудно, што доживеа пет изданија. Меѓутоа, исто така е вистина дека учебникот и натаму треба да се усовршува за да оди во чекор со науката и напредокот на учебничарската дејност. Тоа значи дека тој треба да се усовршува во насока за да овозможи на учениците од него да се богатаат со знаења, да го развива критичкото мислење и самостојната работа.

Според наше мислење и искажувањето на анкетираниите професори, на учебникот не му се потребни големи интервенции за квалитетно да се подобри, за функцијата што ја има уште поупешно да ја врши.

Дамјан ЛЕПЧЕСКИ